



ESKİ ASURCA BELGELER IŞIĞINDA ESKİ ANADOLU'DA YOL VE TİCARET GÜVENLİĞİ

ROAD AND TRADE SECURITY IN ANCIENT ANATOLIA IN THE LIGHT OF ANCIENT ASSYRIAN TEXTS

İrfan ALBAYRAK 

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Ana Bilim Dalı, ialbayrak@ankara.edu.tr

Melike ZOROĞLU 

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Ana Bilim Dalı, Dr. Öğrencisi, ilkemmelike@hotmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 2 Eylül 2023
Kabul edildiği tarih: 20 Ekim 2023
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2023

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 2 September 2023
Date accepted: 20 October 2023
Date published: 25 December 2023

Anahtar Sözcükler

Kültepe; Savaşlar; İsyanlar;
Sikkā/ītum Meselesi; Güvenlik

Keywords

Kültepe; Wars; Revolts; Sikkā/ītum
Issue; Security

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.2.19

Öz

Tarihin her döneminde sınır aşan ticaret ağının en büyük sorunu güvenlik meselesi olmuştur. Eski Asurca tabletler, sınır aşan ticaretin kayıtlara geçmiş organize ve en eski örneği olan Asur-Kaniş arasında hareket eden kervanların yol boyunca mevsim koşullarından kaynaklanan güçlüklerle karşılaştıklarını göstermektedir. Savaşlar ve isyanlar nedeniyle yolların kapatılması, yağmacıların ve vahşi hayvanların saldırıları gibi tehlikeler haftalarca ve aylarca süren bu ticari yolculukları ciddi olarak etkilemiştir. Metinlerden anlaşıldığı kadarıyla kervanların kullandığı yolların güvenliği meselesi Sami kökenli tüccarlar için büyük önem arz etmektedir. Çünkü tüccarlar Anadolu şehirleri ile ticari bağlarını sürdürmek için aralarında ciddi ticari ortaklıklar yapmışlar ve bu bağlamda Anadolu pazarındaki sivil halk ve krallıklarla iş bağlantıları kurmuşlardır. Bu nedenle, güvenli yol ve ticaret yalnızca Asurlu tüccarlar için değil yerli halk ve otoriteler için de oldukça önemliydi. Çünkü sınır ötesi bu ticaret her iki tarafında lehine sonuçlar doğurmaktaydı. Günümüzde çok sık duyduğumuz ve ekonomik sonuçları itibarıyla herkesi etkileyen "sermayenin ürkekliliği veya "paranın güvenli liman arayışı", "politik istikrar" gibi tabir ve kavramlar ticaret ve siyaset tarihi bakımından esasen oldukça eskidir. Bu çalışmada günümüzden dört bin yıl önce Eski Anadolu coğrafyasında hem ticarete dâhil olan müteşebbisler hem de bu ticari organizasyonu destekleyen yerel krallıklar açısından, ticaret ve yol güvenliğinin öneminin Eski Asurca belgelere nasıl yansıtıldığı değerlendirilmiştir.

Abstract

The biggest problem of the transboundary trade network in every period of history has been the security issue. Ancient Assyrian tablets show that caravans moving between Assyria-Kaniş, the oldest and organized example of transboundary trade, encountered difficulties due to seasonal conditions along the way. Dangers such as the closure of roads due to wars and rebellions, the attacks of looters and wild animals seriously affected these commercial journeys that lasted for weeks and months. As it is understood from the texts, the issue of the safety of the roads used by the caravans is of great importance for the merchants of Semitic origin. Because the merchants made serious commercial partnerships between them in order to maintain their commercial ties with Anatolian cities, and in this context, they established business connections with the civilian people and kingdoms in the Anatolian market. Therefore, safe roads and trade were very important not only for Assyrian traders but also for local people and authorities. Because this cross-border trade had results in favor of both sides. The terms and concepts such as "the timidity of capital or the search for a safe haven of money" and political hear very often today and which affect everyone in terms of their economic consequences, are actually quite old in terms of trade and political history. In this study, it was evaluated how the importance of trade and road safety was reflected in Ancient Assyrian documents in terms of both the entrepreneurs involved in trade and the local kingdoms supporting this commercial organization in the Ancient Anatolian geography four thousand years ago.

Giriş

M.Ö. II. bin başlarından itibaren bin kilometreden daha uzun bir yolu kat ederek Orta Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar, eşek kervanlarıyla o dönemin önemli siyasi merkezlerinden biri olan Kaniş Krallığına, Orta Anadolu'nun kuzeyindeki Hattuş bölgesine ve hatta Tuz Gölü'nün batı ve kuzey batısına kadar ulaşmışlardır (Gül, 1993, s. 42-46; Gökçek, 2004, s. 153-155; Barjamovic, 2011, s. 6). Asur'dan gelen kervanların kuzeybatı yönündeki hareketinden birkaç yüz kilometre sonra birkaç farklı hat izleyerek Anadolu topraklarına girdikleri anlaşılmaktadır. Bu ana güzergâhları ve bazen de tali yolları kullanarak ticari mallarını Anadolu'nun içlerine sevk eden Sami kökenli tüccar ve çalışanlar, yol boyunca hem gelişlerinde hem de dönüşlerinde farklı siyasi otoritelerin egemen olduğu topraklardan geçmek zorunda kalmışlardır. Zira M.Ö. II. bin yılın ilk yüzyıllarında Anadolu'nun tamamını ya da büyük bir bölümünü kontrol eden tek bir merkezi güç bulunmamaktaydı. Anadolu'da Kaniş Krallığı, Hahhum Krallığı, Hattuş Krallığı, Mama Krallığı, Puruşhattum Krallığı, Zalpa Krallığı... vs. gibi irili-ufaklı şehir devletlerinden oluşan siyasi bir görüntü mevcuttu (Orlin, 1970, s. 73-88; Dercksen, 2000, s. 146; Balkan, 2020, s. 42-66). Bu krallık ve şehirlerin birçoğunda, Asurlu tüccarların idari ve ticari olarak bağlı oldukları *kārum* veya *wabartum* adı verilen kurumlar bulunmaktaydı. Bu şehirlerin çoğunun adı, kervanların sırasıyla uğradıkları ve masraf kayıtlarının tutulduğu itinerar metinlerde geçmektedir.

Ticaretin devamlılığı ve yol güvenliği açısından topografya en belirleyici doğal unsurdur. Bu bakımdan tüccarların, Anadolu'ya girişte ve Anadolu'nun içinde kullandıkları güzergâhlar, bölgenin yeryüzü şekilleriyle yakından ilişkilidir. Eski Anadolu'daki birçok yerleşim yerinin adı metinlerde açıkça belirtilmiş olsa da, tüccarlar kendi faaliyetlerini doğrudan etkilemeyen olaylara yazışmalarda fazla yer vermediği için tabletler, ne yazık ki bu merkezlerin tam yerlerini belirlemeye yardımcı olacak topografik özellikler hakkında ayrıntılı bilgiler içermemektedir. Bunun temel nedeni, Asurlu tüccarların Anadolu'ya geliş amaçlarına uygun olarak ticari faaliyet yapma ve para kazanma güdüsü içinde olmalarıdır. Ancak bazen tüccarların birbirlerine yazmış oldukları mektuplarda ya da hukuki içerikli belgelerde, bu bağlam gereği güvenlik konusunda dağınık ya da satır aralarına gizlenmiş çeşitli kelime ve tabirlere rastlanılmaktadır.

Asurlu tüccarların her yıl binlerce kilometre kat ettiği bu uzun mesafeler birçok tehlikeyle doluydu. Günümüzden yaklaşık 4 bin yıl önce Anadolu'daki mevsim koşulları, bahse konu ticari faaliyeti etkileyen önemli faktörlerdendi. Kültepe

metinlerinde; Anadolu coğrafyasında meydana gelen eşkıyalık ve cinayet olaylarına, sıcak ve soğğun etkilerine, açlığa, vahşi hayvan saldırılarına ve tehlikeli dağ geçitlerine yeri geldikçe atıfta bulunmaktadır. Her iki tarafın lehine işleyen bu ticari düzenin kesintiye uğramaması ve özellikle Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini sağlamak için Asur devleti ile yerel krallıklar arasında antlaşmalar yapıldığı bir vakadır.

Eski Anadolu'da Siyasi Olayların Yol ve Ticaret Güvenliğine Etkisi

Elimizdeki yayınlanmış ve yayınlanmamış Kültepe tabletleri incelendiğinde Eski Anadolu'da şehir devletleri arasında yaklaşık 7 büyük savaş olduğu ve bu savaşların uzmanlarca M.Ö. 1895 ve 1835 (Barjamovic-Hertel, vd., 2012, s. 44-52) yılları arasına tarihlendirildiği görülmektedir. Bu savaşlar; Şalatuwar-Wahşuşana, Harsamna-Zalpa, Ulama-Puruşhattum, Kaniş-Tawiniya, Mama-Kaniş ve onların tampon devletleri olan Taişama-Sibuha ve Zalpuwa-Kaniş şehirleri arasında gerçekleşmiştir (Veenhof, 2014, s. 840-842). Bu metinlerde, yerel krallıkların genişleme politikası izleyerek diğer tâbi beylikler ile çatışmaya girdiği, onların ülkelerini tahrip ederek, mallarını yağmaladıkları ve kendi varlıkları için düşman gördükleri ülkeye karşı farklı devletler ile koalisyon oluşturdukları görülmektedir (Alp, 2011, s. 53-55; Balkan, 2020, s. 8-9). Ayrıca, devletlerin birbirlerini ekonomik yönden çökertmek için ambargo uyguladıkları, yolları, savaş zamanlarında kervanlara kapattıkları, şehirleri güçlendirmek için surlar inşa ettikleri ve kendileri için tehdit unsuru olarak gördükleri krallıkları, egemenlikleri altına alarak tek bir idare altında toplamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz ifadeler, yerel krallıklar arasında gerçekleşen savaş ve çatışmaların, Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerini ve can güvenliklerini doğrudan etkilediğini, tüccarların can ve mallarına gelebilecek zararlar ve olumsuzluklar nedeniyle işlerini endişe içerisinde sürdürdüklerini göstermektedir.

Savaşların, ticareti ve yol güvenliğini tehdit ettiğini göstermesi açısından ele alacağımız ilk metin, M.Ö. 1776/1775 yıllarına tarihlenen Harsamna-Zalpa şehirleri ile Asur arasındaki savaş hakkında bilgi veren Kt 01/k 217'dir. Tarihi içeriği bakımından çok önemli olan ve ilk neşriyatı 2014 yılında Prof. Günbattı tarafından yapılan bu mektupta, Harsamna¹ hükümdarının Zalpa² ile olan savaşında, Asur kralı

¹ Harsamna şehrinin lokalizasyonu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kemal Balkan, Harsamna şehrinin lokalizasyonu olarak, Anitta metninde Kaniş'in düşmanı olarak geçen ve Anitta tarafından tahrip edilen Harkiuana şehrinin olabileceğini düşünmektedir. bkz. Günbattı, 2017, s. 52.

² Hititçe ve Akadca çivi yazılı belgelerde, Zalpuwa/Zalpah/Zalwar/Zalpa olarak farklı şekillerde yazılışlarına rastladığımız Zalpa şehri'nin lokalizasyonu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu

I. Şamşı-Adad'ın, Zalpa krallığına askeri yardımda bulunmasından ve Asur Devletinin bu tavrına kızan Harsamna kralı Hurmeli'nin yolları Asur kervanlarına kapatmasından bahsedilmektedir (Günbattı, 2014, s. 15). Yolun kapatılması meselesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler metnin ilgili satırlarında şöyle geçmektedir:

...⁵⁻¹¹) Beyimiz Güneş (Hurmeli) sen bize bir mektup gönderdin, ayrıca (beyimiz) sen bize elçilerin Hazalam ve Hudurla'yı da yolladın ve bize yolları kapattığın için büyük bir üzüntü içinde olduğunu bildirdin. ...³⁰⁻⁴⁴) 'Vazgeç! Zalpalı'ya askeri destek verme ve (bu yüzden) kardeşin büyük kral Hurmeli ile kötü olma!' Bu dileğimizi beyimize sunduk ve ayaklarına kapandık, fakat o şöyle söyledi: 'Siz tüccarlar benim kölelerim misiniz, yoksa Harsamnalı'nın mı kölelerisiniz? Elbette, silah taşıyacaksınız (savaşacaksınız ve gerekirse) arkamdan geleceksiniz. (Ama) sizler ticaretle meşgul tüccarlarsınız, (şimdi) elinizden geldiği kadar (iş) seyahatlerine çıkın. Biz büyük kralların arasına siz niçin giriyorsunuz? ...⁶⁵⁻⁶⁹) Habercilerimizin sözlerini dikkate al ve (biz) kardeşlerin için (bari) sen kararından vazgeç ve kapattığın yolları [aç!]. (Bizim kazandığımız) gümüş senin gümüşündür... Bizler sizlerin sürekli seyahat eden köleleriniziz (Günbattı, 2014, s. 18-20).

CCT 5, 15-b numaralı tablette de, Waşhaniya kralı'nın, başka bir şehre geldiği ve siyasi sebeplerden dolayı Asurlu tüccarların, Hattum şehrine gitmesini engelleyerek orada ticaret yapmalarını zorlaştırdığı şöyle aktarılmaktadır:

⁴⁻²⁴) Waşhaniya kralı buraya geldi. O, Puruşhattum'a ya da Hattum'a (gitmemi) engelledi. 5 gün kadar bekleyeceğim ve eğer Hattum'a giden yolu serbest bırakmadıysa, o zaman [gümüşü] mühürleyeceğim ve hizmetçilerimden birini bakırım için bırakacağım. Puruşhattum'dan buraya çıkarttıkları (getirdikleri) her 1 mina gümüşü kendim alacağım ve Kaniş'e gideceğim (Barjamovic, 2011, s. 323).

Hattuş ve Kaniş şehirleri arasındaki çatışmadan bahseden Kt 93/k 685 envanter numaralı metinde ise yaşanan durum şu şekilde ifade edilmektedir: ⁴⁷⁻

¹⁸) *Bakırın geri kalanını Zimishuna'da onlara vereceğim ve hemen hareket edip*

görüşler arasında Zalpa'nın Kızılırmak nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde veya Gaziantep ve çevresinde aranması gerektiği belirtilmiştir. Anadolu'nun tarihi coğrafyası hakkında detaylı bir çalışma hazırlayan Gojko Barjamovic ise bu yerin Fırat nehrinin batısında, Adıyaman civarında bir yerde aranması gerektiğini ifade etmiştir. bkz. Gavaz, 2006, s. 2; Barjamovic, 2011, s. 122; Günbattı, 2017, s. 45-46.

geleceğim. Hattuš'lu (Hattuš hükümdarı), Kaniš ülkesine (sefere?) çıktı; yolları kapatıyorlar (Barjamovic, 2011, s. 295)".

Yolların kapatılmasına ilişkin benzer bir durum Kt g/t 35 envanter numaralı metinde ise şu ifadelerle aktarılmaktadır:

17-24)...Düşmanım beni yener yenmez (senin vasalın) Taişamalı memleketime saldırıp, 12 şehrimi tahrip etti, (Onların) sığırlarını ve koyunlarını alıp götürdü ve (üstelik) 'kral ölmüştür' dedi. ... 29-38)(Oysa) senin baban İnar Harsamna kentini 9 yıl boyunca kuşattığında, benim ülkem senin memleketine saldırıp, tek bir sığır veya koyun öldürdü mü? Şimdi sen bana yazıp diyorsun ki: 'ne için yolu bana serbest bırakmıyorsun?' Yolu senin için serbest bırakacağım (ama önce) elçiler [karşılıklı gelip gitsinler/yemin etsinler ?] (Orlin, 1970, s. 97-99; Balkan, 2020, s. 6-9).

Metnin 23-57. satırları incelendiğinde, Anum-Hirbi, Waršama'nın babası İnar'ın 9 yıl boyunca Harsamna kentini kuşattığı zamanda Mama³ ülkesinin ve ona tâbi krallıkların onun ülkesine herhangi bir şekilde askeri girişimde bulunmadığını, kralın canı ve iktidarına karşı herhangi bir tehdit unsuru oluşturmadığını sitemkâr bir ifadeyle hatırlatmıştır. Anum-Hirbi, Taişamalı'nın saldırgan tavırları ve kendisine tehdit unsuru oluşturmasından dolayı ticaret yollarını Kaniş'ten gelen kervanlara kapatmıştır. Anum-Hirbi'nin, Kaniş ülkesinden gelen kervanlara yolu kapatması yolun, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğinin (saldırı, yağmacılık vb. gibi olaylara karşı) sağlanması açısından önemli olduğunu göstermektedir. Taişamalı'nın, Anum-Hirbi'nin ülkesine ve ona tâbi şehirlere saldırmasının temel nedeni sınır güvenliğinin sağlanamamış olmasıdır. Taişama ve Mama şehirleri arasında yaşanan sınır güvenliği sorunu devletin sürekliliği, kralın can ve iktidar güvenliğinin sağlanmasının da önemli olduğunu göstermektedir.

İsyanların Yol Ve Ticaret Güvenliğine Etkileri

Kültepe metinlerinde, "isyan, iç karışıklık, kargaşa" anlamlarında en çok *sihîtum* (CAD/S, s.273b.) kelimesi kullanılmış, birkaç belgede ise "isyan etmek, ayaklanmak" anlamlarına gelen *sehûm* (CAD/S, s.208b.); "rahatsız etmek,

³ Mama şehrinin lokalizasyonu hakkında yerli ve yabancı meslek insanları tarafından farklı görüşler ortaya konulmuştur. Jared Miller, bu konu hakkındaki ilgili görüşleri 2001 yılında yayınladığı makalesinde şöyle aktarmıştır: K. Balkan Mama şehrini; Elbistan ya da Göksun bölgesine, K. Nashef; Kahramanmaraş ve Göksun arasına, K. Hecker; Göksun bölgesine, M. Forlanini ve M. Marazzi ise Haşşu'ya yerleştirmiştir. bkz. Miller, 2001, s. 69-70; Barjamovic, 2011, s. 204-211; Balkan, 2020, s. 36.

kışkırtmak” manasına gelen *dalāhum* (CAD/D, s.43); “kalkmak, ayağa kalkmak, isyan etmek” karşılığında geçen *tebû/tabā’u/tabû* (CAD/T, s.306-307) ve “otoriteye isyan etmek” olarak kaydedilen *nabalkutu/nubalkutu* (CAD/N, s.11) fiilleri kullanılmıştır. Bu eylem ve kelimelerin dışında bazı metinlerde ise, *şalāmum*; “sağlıklı olmak, iyi olmak”, *nuāhum/nāhu* “sakin olmak, dingin olmak” gibi, şehirlerde yeni sonlanan bir isyan, kargaşa ve huzursuzluk olduğunu düşündüren ifadelere rastlanmaktadır (Erol, 2017, s. 28).

Kültepe metinlerinde, M.Ö. 1875-1835 yılları arasında Anadolu’nun doğusunda ve batısında Kaniş, Puruşhattum, Wahşuşana hattından Şalatuwar, Ulama, Hahhum, Zalpa ve kuzeyde Kunanamit’e kadar uzanan coğrafyada yoğunluklu olarak isyanların ve ayaklanmaların yaşandığı görülmektedir (Kuzuoğlu, 2010, s. 479-487; Barjamovic-Hertel, vd., 2012, s. 43-52). Doğu bölgelerinde meydana gelen isyan ve silahlı çatışmalar belgelere daha az yansımış iken tabletlerde batı ve Kızılırmak kavsindeki çekişmelere daha sık yer verilmiştir. Bu belgelerde, Anadolu’nun batısındaki ve Kızılırmak eğrisindeki isyan faaliyetleri ile Doğu ve İç Anadolu bölgelerinde meydana gelen isyanlar arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Bu fark; Doğu ve İç Anadolu bölgesinde yaşanan isyanlarda, şehir devletleri ve diğer bölgesel yönetimler arasında değişen-dönüşen askeri ittifakların yapılmış olmasıdır.

İncelediğimiz Kültepe tabletlerinde, doğrudan olmasa da satır aralarında isyan ve çatışmalarla ilgili bilgilerin verildiği görülmektedir. Anadolu coğrafyasında yaşanan isyanlar yüzünden; Asurlu tüccarların seyahat etme özgürlüklerinin kısıtlandığı, yolların ve kervanların güvenliğinin tehlikeye girdiği, Anadolu’daki yerel yönetimler tarafından tüccarların ticari emtialarına el konulduğu, tüccarların gözaltına alındığı, kervan yollarının kapandığı, halkın şehri terk ettiği, mal transferi ve ödemelerin ertelendiği ve yerel krallıkların isyanı bastırmak için kan döktüğü görülmektedir. Ayrıca bu belgelere yansıyan politik çekişmelerin bölgeyi istikrarsızlaştırdığı, tüccarları yakınları ve malları için endişelendirdiği de gözlemlenmektedir. Bu nedenle tüccarların şehirlerde yaşanan isyanların şiddeti konusunda birbirlerini sıklıkla uyardıkları tespit edilmektedir. İsyanların çıkış nedenleri ve halkı nasıl etkilediği ile sonuçlarından pek bahsetmeyen bu tabletlerin bir kısmında, isyanlarla ilişkili şehirlerden açıkça bahsedilmemiş, sadece birkaç belgede Asur şehri ve çevresinde yaşanan bazı kargaşa ve huzursuzluklar hakkında bilgi verilmiştir.

Metinlerden edinilen genel izlenim; Anadolu'daki şehir devletlerinde çıkan isyanlar nedeniyle, Asurlu tüccarların can güvenliklerinin zaman zaman tehlikeye girmesi ve ticari faaliyetlerini güvenli bir biçimde sürdürmeleri konusunda sıkıntılar yaşamış olmalarıdır. Asurlu tüccarlar, birbirlerine yazmış oldukları mektuplarda ülkede çıkan isyanlar hakkında kendilerinin ve mallarının güvenliğini sağlamak için muhataplarını devamlı uyarılmışlardır. Bu konu hakkında, ilk yayını S. Çeçen tarafından yapılan ve 1992 yılında, Şu-İstar'ın arşivinde ele geçen Kt 92/k 526 envanter numaralı belge önemli bilgiler içermektedir. Aşşur-bāni, Aşşur-imittî'ye yazdığı bu mektupta, metinde adı belirtilmeyen bir şehirde ayaklanma yaşandığını bildirmiş ve muhatabının nasıl hareket etmesi gerektiği konusuna açıklık getirmiştir. Eski Anadolu'da yerel krallıklar arasında yaşanan siyasi anlaşmazlıkların ve isyanların ekonomik hayata olan etkisi ve tüccarların ticari faaliyetlerini kesintiye uğratması kâtip tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

¹⁻⁶Aşşur-imittî'ye söyle, Aşşur-bāni şöyle söylüyor: İkuppiya ve İna-Su'en'in belgelerine ve bana yazmış olduğun, babamızın sermayesi ile ilgili parası ödenmiş belgelere ne oluyor? ⁷⁻¹⁵Burada, kral sikkātum'dan döndü ve şehrin içinde bir isyan baş gösterdi. Bizler hayatımız için korkmaktayız. Şehrin dışındaki, yakın yerlerden sürekli saldırı yapıldığı için seyahate kimse çıkamamaktadır. (Yerel otorite) silah için kendileriyle beraber bizi de sürekli (dışarı) çıkmaya zorluyorlar. ¹⁵⁻²¹(Bu askeri) hareketlilik yüzünden hiç tablet düzenlenmemeli. (Dolayısıyla) patronlarımıza gümüş (ve) altın borçlanmamalıyız. Ülke sakinleştiginde ve kral birliğini sağladığında tabletler her yere gidecek.⁴

1998 yılı kazılarında bulunan ve I-b tabakasına ait olan kısmen korunmuş Kt 98/k 118 numaralı belgede ise Takmur şehrindeki tüccarlar, bölgede çıkan isyan ve *habātu*'lar⁵ hakkında tanrılara ve Asur şehrine bir mektup yazmışlar, tüccarların yaşadıkları sıkıntılardan bahsetmişlerdir. Metnin ilgili satırlarında tüccarlar, *habātu* adı verilen yağmacı bir grubun isyan çıkardığını ve dağları tuttuğunu bildirmiş, bu yüzden de muhataplarına yolların tehlikelerle dolu olduğunu belirterek, yağmacıların tüccarlar ve kervanlar için bir tehdit unsuru oluşturduğunu, can ve mal

⁴ Tercüme farklılığı için krş. Çeçen, 2014, s. 843.

⁵ *habātu* eyleminden türeyen *habātu* kelimesi "soyguncu, yağmacı, haydut" anlamlarına gelmektedir. bkz. CAD/H, s. 13; CDA, s. 99.

güvenliklerinin olmadığını bildirmişlerdir. Metinde, Asurlu tüccarların yaşamış oldukları zorluklar şu şekilde aktarılmıştır:

¹⁻³Şehre ve tanılara söyle! Takmur (şehri) tüccarları söyle (söylüyor):
³⁻⁵Sizde biliyorsunuz ki yollar güçlüklerle doludur! ⁵⁻⁷Bölgedeki isyandan dolayı yağmacılar dağları kontrol ediyorlar. ⁸⁻⁹Kervanlar, ülkenin içinde devamlı tehlikededir. (Birkaç kırık satırdan sonra)
¹⁻⁶ Bölgede bıraktığımız kazancımız ve her bir şeşel gümüşümüz için korkuyoruz. ⁷Yoksul insanlar olarak Şap şehrinde kalıyoruz (Dercksen-Donbaz, 2000, s. 103; Veenhof, 2014, s. 848).

Şehirlerde çıkan isyanlardan dolayı kervan yollarının kapandığı da görülmektedir. Bu konu hakkında M. T. Larsen tarafından yayınlanan AKT 6-b serisinde yer alan Kt 94/k 1323 numaralı belge önemli bilgi vermektedir. Kuziziya tarafından Ennam-Aşşur'a yazılmış olan bu mektupta, Puruṣhattum şehrinde bir isyan çıktığı ve bu isyandan dolayı Ulama, Şalatuwar, Şabaya'ya giden kervan yollarının kapatıldığı bu yüzden de Aluwa adlı nakliyecinin Puruṣhattum'a gidemediğinden bahsedilmiştir. Metinde, bu durum Kuziziya tarafından muhatabına şöyle bildirilmiştir: ⁶⁻⁸Aluwa'nın bilgi (teyidi) için Puruṣhattum'a gönderilmesiyle ilgili olarak: ⁹⁻¹⁵Puruṣhattum'da isyan var. (Bu yüzden) Puruṣhattum'dan ne Ulama şehrine ne Şalatuwar şehrine ve hatta ne de buraya Şabaya şehrine olsun giriş yolu yok (Larsen, 2013, s. 135-136)."

Tablette geçen bu ifadeler, isyanların Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerini kısıtladıklarını ve şehirlerde yaşanan siyasal istikrarsızlık ortamının tüccarların ekonomik güvenliğini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

İsyanların yol ve ticaret güvenliğini nasıl etkilediğine dair ele alıp, değerlendireceğimiz bir diğer belgede İnnaya'ya tarafından Şumī-abīa'ya yazılan Kt m/k 13 numaralı mektuptur. Mektupta yazar, muhatabına Puruṣhattum şehrinde isyan çıktığını, bu nedenle yolların kapatıldığını bildirmiş ve yolların açılmasıyla Puruṣhattum'a giderek ticari faaliyetlerde bulunacağını belirtmiştir:

²¹⁻³³Kaniş'te 10 mina kadar gümüş (kâr) elde edilemeyeceğini sen bilmiyor musun? Puruṣhattum'da isyan olduğu bilinmektedir; bu yüzden (oraya) gidemedim. Yol açıldığı zaman (oraya) gidip ya senin kalayının içinden 1 veya 2 talent kalayı ya da satılacak kumaşları Aşşur-malik bana verecek ve senin için 10 mina kadar gümüş yapacağım (Erol, 2017, s. 29).

Bēlānum tarafından Lipit-İštar'a yazılmış olan Kt c/k 1443 numaralı mektupta ise, Puruṣhattum ülkesinde yaşanmış olan isyan hakkında bilgi verilmiştir. Mektupta Bēlānum, büyük bir ihtimalle tüccarların mal güvenliğini sağlamak için *kārum*'un talimatından dolayı ülkeye 4-5 ay kervan giremeyeceğini söylemiş ve Puruṣhattum ülkesinin de sakin olduğunu dile getirmiştir. Mektubu yazan kişinin, ülkenin sakin olduğunu belirtmesi, bu ülkede bir karışıklık yaşandığını düşündürmektedir. Metnin konu ile ilgili satırları şu şekilde geçmektedir:

1-2) Lipit-İštar'a söyle! Bēlānum şöyle (söylüyor): 3-6) Burada, *kārum*'un talimatından (dolayı) kervan 4 ya da 5 ay kadar giremeyecek. 6-13) Senin uşaklarından biri Ahiya'nın (yolunu) kessin ve kervana ulaşsın ki gümüştən 1 mina *kârı* biz görelim. 13-15) Puruṣhattum ülkesi sakindir. 15-22) Lütfen, gerçekten mektubumu işittiğin günde bir uşağını hemen Ahiya'ya yolla, (yolu) kessin ve kervana ulaşsın. 23-24) Lütfen dikkat et! Keyfi hareket etme! (Albayrak ve Erol, 2016, s. 200-201).

Kültepe'nin II. tabakasına ait olan ve Wahşuşana çevresinde meydana gelen iç karışıklık hakkında bilgi veren Kt n/k 218 numaralı mektup ise Asurlu tüccar Aşşur-damiq tarafından Uşur-ša-İštar'a yazılmıştır. Daha önce K. R. Veenhof tarafından yayınlanmış olan bu belgede Aşşur-damiq, İkuṣṣiyya'nın elçilik görevi için Kuburnat'a gittiğini, ona ait olan bakırın isyan halinde olan Wahşuşana şehrinde depo edildiğini söylemiş ve bakırın güvende olmadığını dile getirerek bakırın güvenliğini sağlamak için Wahşuşana şehrine gideceğini muhatabına şu sözlerle bildirmiştir: “1-2) Aşşur-damiq, Uşur-ša-İštar'a, şöyle söylüyor; 3-6) Benim (oraya) gelmediğimle ilgili olarak; İkuṣṣiyya Kuburnat'a elçi olarak gitti. 6-8) Onun bakırı Wahşuşana ülkesinde depolanmıştır. 8-11) Ülkedeki isyandan dolayı bakırı kurtarmak için gideceğim. 11-17) Wahşuşana'ya varacağım (ve) onun bakırını onun vekiline teslim edeceğim ve kalkıp geleceğim (Kuzuoğlu, 2011, s. 29-30).”

İddin-İštar'ın, babası Aşur-nādā'ya yazdığı bir mektup olan KTH 1 numaralı belgede, Puruṣhattum ve Wahşuşana topraklarında eş zamanlı olarak ortaya çıkan iç karışıklık hakkında bilgi vermekte olup, Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerinin nasıl kısıtlandığı ve onların ticari mallarının tehlikeye girdiğini göstermesi bakımından önemli bilgiler içermektedir. Belgede, Puruṣhattum ve Wahşuşana şehirlerinde eş zamanlı bir isyan eyleminin yaşandığının dile getirilmesi, bu karışıklığın büyük çapta olduğunu göstermektedir (Erol, 2017, s. 30) ve tablette yaşanan bu olay, kâtip tarafından muhatabına şu ifadelerle aktarılmaktadır: “1-2) İddin-İštar, Aşşur-nādā'ya şöyle söylüyor: 2-6) Puruṣhattum ve Wahşuşana ülkeleri isyan halinde olduğundan, Wahşuşana'ya geçmedim ve Wahşuşana'da depolanmış

bakır hakkında karar veremedim (Lewy, 1930, s. 1; Michel, 2001, s. 127; Barjamovic-Hertel, vd., 2012, s. 28).”

Şimdiye kadar ele aldığımız Kültepe tabletlerinde, şehirlerde yaşanan isyanların nedenleri hakkında bilgi verilmediğini görmekteyiz. 1993 yılı kazılarında bulunan Kt 93/k 179 envanter numaralı belgede, Ulama’da ortaya çıkan huzursuzluğun nedeninden, bölgeye herhangi bir şekilde giriş-çıkış yapılamadığından bahsedilmiş ve yolların açılıp-açılmaması konusunda ise mektubun muhatabının talimatına göre hareket edileceği şu ifadelerle bildirilmiştir: “³⁻¹⁵*Ulama’da (bir) kral olmadığından ülkede isyan yaşanmaktadır ve gelen (giden kervan) yoktur! Wahşuşana’da (durumu) gözlemleyeceğim (ve) senin talimatına göre hareket edeceğim. Ayrıca eşek(leri burada) tuttum. 10 gün kadar (oyalanacağım) ve “yol ne zaman açılacak?” diyeceğim. Eğer, eşek(leri) götürmemişlerse onları sana geri getireceğim* (Erol, 2017, s. 31).”

Kaniş şehrinin kuzeyine lokalize edilen Kunanamit şehrinde çıkan huzursuzluk hakkında bilgi veren LB 1209 b numaralı belgede ise kâtip, muhatabına ülkede yaşanan iç karışıklıktan dolayı borçlu şahıslardan bakırı temin edemediğini şu sözlerle bildirmiştir: “¹²⁻¹⁸*Hiç işitmiyor musun? Kunanamit ülkesi isyan halinde olduğundan (ticarete) uygun değildir ve 10 mina bakırı (bile) borçlulardan istemedik!* (Barjamovic, 2011, s. 30; Veenhof, 2014, s. 842-843; Erol, 2017, s. 32).”

Zalpa şehrinde çıkan isyan hakkında bilgi veren Kt c/k 329 numaralı belgede ise, şehirde yaşanan isyan nedeniyle şehrin şartlarının uygun olmadığı, bu durumun bölgede bir istikrarsızlık ortamı yarattığı için halka olan güveni azalttığı ifade edilmiştir: “¹¹⁻¹⁵*Zalpa ülkesi isyan halindedir; (oranın) sakinlerinden hiç kimseyi göremiyorum ve (bu nedenle) herhangi bir şey sevk etmem mümkün değil!* (Barjamovic, 2011, s. 30; Erol, 2017, s. 32).” Mektupta, kâtipin “(oranın) sakinlerden hiç kimseyi göremiyorum ve herhangi bir şey sevk etmem mümkün değil!” ifadesi, yolların yaşanan siyasi olaylardan dolayı güvenli olmadığı ve Asurlu tüccarların mal kaybına uğrayacağı endişesiyle bu ifadeyi kullandığını düşündürmektedir.

Ennam-Aşşur tarafından Anadolu’da ticari faaliyet gösteren İrna-Aşşur’a gönderilen Kt 91/k 290 envanter numaralı metinde ise, Hurama şehrinde kendi yolculuğuna devam eden biri, Luhuzattiya’dan Wahşuşana’ya nakletmesi gereken bir kumaş yükü emanet etmiştir. Ennam-Aşşur, ülkede kargaşa çıktığı için ve Anadolu’daki sarayların nöbet tutmasından dolayı 8 ay ülkenin içinde çatışmanın dinmesini beklemiş ve ardından kumaşları Wahşuşana’ya göndermiştir. Ennam-Aşşur, ülkenin içinde çıkan isyan yüzünden durma noktasına gelen ticareti ve karşılaşmış olduğu sıkıntıları şu sözlerle dile getirmektedir:

¹⁻⁶Hurama'dan buraya kumaşlarla ilgili mesajını yazdığına, bana 2 ¼ şeşel gümüş'ten başka bir şey vermedin. Ben de ⁶⁻⁸dedim ki: (en azından) yolculuk masraflarım için bana bir miktar para ver! Sen (şöyle) cevap verdin: ⁹⁻¹⁴“Sen kumaşları kurtarır kurtarmaz, ben (oradan) gideceğim” (dedin) ve ben de sana Hahhum'dan ½, 1 veya 2 mina (arası) masraflarını karşılaması için sana göndereceğim (dedim). Ve sana Hahhum 'dan birkaç kez yazmama rağmen bana hiçbir şey göndermedin. ¹⁵⁻²²Giderken yolların kargaşa içinde olduğunu, sarayların güçlü olduğunu (yol kontrolü yaptığını) bilmiyor muydunuz? Mesele temizleninceye dek ülkenin içinde 8 ay geçirdim. Daha sonra kumaşların bulunduğu şehirlere gittim ve kumaşları çıkarttım ardından çabalayarak kumaşları, temsilcine Wahşuşana'ya getirttim (Barjamovic, 2011, s. 160; Veenhof, 2017, s. 272-274).

İrma-Aşşur tarafından Ennam-Aşşur'a gönderilen Kt 91/k 407 envanter numaralı metinde ise kâtip, Ennam-Aşşur'a Luhuzattiya bölgesinde iken Hurama'dan gümüş ve kumaş sevkiyatı ile ilgili bir emir göndermiş ancak Hattum'da huzursuzluk çıkınca kumaşları oradaki şehirlere depoladığı hakkında bilgi vermiştir. İsyân yüzünden ticari faaliyetlerin aksaması ve ticari malların güvenliğinin tehlikeye girmesi metinde şöyle bildirilmektedir:

³⁻⁵Daha önce Hattum'dan Kaniş'e Şu-Süen ile 3 mina'dan 3 şeşel eksik gümüş gönderdim. ...³¹⁻⁴⁰(yani) Luhuzattiya'da bana emanet ettiğiniz kumaşlara gelince, yollar kargaşa içindeydi ve dava çözülene kadar, dokumalar 6 aydır şehirlerdeydi. Hurama'dayken senden masrafları karşılamamı istedim, ama sen: “Ben çoktan ayrıldım ama sana Hahhum'dan 1 veya 2 mina göndereceğim” dedin. Ancak, hiçbir şey göndermedin ve Luhuzattiya [...] (Barjamovic, 2011, s. 160; Veenhof, 2017, s. 276-277).

Eski Anadolu coğrafyasının siyasi manzarasına ışık tutan bu metinlerde, şehir krallıkları arasında yaşanan iç karışıklıklar ve çıkan isyanların, Anadolu halkı üzerinde bıraktığı etkilerden bahsedilmemiştir. Siyasi çalkantılar ve isyanlar, amaçları kâr elde edebilecekleri kesintisiz bir ticaret olan Asurlu tüccarlar için önemli bir tehdit oluşturmakta, can ve mal kaybına neden olmakta, yolların güvenli olmaması, kervan trafiğinin riske girmesinden dolayı ticari işlemlerin kesilmesine ya da duraklamasına neden olmaktadır. Bu yüzden tüccarlar, yerel krallıklar arasında yaşanan iç karışıklıklardan rahatsız olmuşlar ve yaşayacakları riskleri öngördükleri için dikkatli davranmış, siyasi olaylara karışmaktan uzak durmuş ve herhangi bir taraf tutmaktan da kaçınmışlardır.

Ulaşım Ve Ticari Faaliyetleri Etkileyen *sikkā/ītum* Meselesi

Kazık, çivi anlamlarına gelen *sikkātum* (CAD/S, 247b; CDA 322b) kelimesinin, *rabi sikkā/itim* ile olan ilişkisi, birçok meslek insanı tarafından araştırılmış ve manası hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur. *rabi sikkā/itim* için “ordu komutanı, maden ticaretini denetleyen görevli ve dini festival” (Donbaz-Veenhof, 1985, s. 149; Donbaz, 1986, s. 153; Çayır, 2013, s. 308; Günbattı, 2017, s. 115) tanımlamaları yapılmış ancak bu konu hakkında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Anlamı üzerinde çokça tartışılmış olan ve Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerini kesintiye uğratmış olan *sikkātum* ve *rabi sikkātım*’ın ne olduğu konusunda Bilgiç ve Dercksen ordu komutanı olabileceğini söylemiş (Bilgiç, 1948, s. 504; Dercksen, 2004a, s. 71), Orlin ise “general?” olabileceğini dile getirmiştir (Orlin, 1970, s. 78-151). *rabi sikkā/itim* hakkında diğer bilim insanları tarafından ortaya konulan fikirler şu şekildedir; Veenhof, *sikkātum*’a insanların toplu bir şekilde katıldığını belirtmiş ve *sikkātum*’un ticaret üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu dile getirerek, bu kelimenin bir festival ya da askeri sefer/ordu ile ilgili olabileceği fikrini söylemiştir (Veenhof, 1972, s. 330-331; Veenhof, 1989, s. 521; Kryzat, 2004, s. 17; Erol, 2007, s. 63-64). Garelli, *sikkātum* kelimesinin, *sikkum*⁶ kelimesiyle aynı kökene sahip olduğunu belirtmiş ve *rabi sikkā/itim*’i “metal ticaretini denetleyen görevli” olarak adlandırmıştır (Garelli, 1963, s. 217; Erol, 2007, s. 64; Çayır, 2013, s. 308). Larsen, *sikkātum* kelimesinin manasının belirsiz olduğunu dile getirmiş, bu kelimenin askeri sefer/ordu ya da dini bir festival ile ilgili olabileceğini söylemiştir (Larsen, 2002, s. 64). *sikkātum* olayının hem Asur’da hem de Anadolu coğrafyasında gerçekleştiğini dile getiren Hecker (Hecker, 1966, s. 105) ve Kryzat, *sikkātum*’un bir festival veya dini bir tören olabileceği fikrini ileri sürmüşlerdir (Kryzat, 2004, s. 18-19).

Aynı konuda Günbattı, çivi yazılı belgelerde geçen, “*sikkātum*’dan dönmek (*ištu sikkātım tuārum*) ve *sikkātum*’a gitmek/çıkılmak (*ana sikkātım alākum/ana sikkātım waşā’um*) tabirlerine dayanarak, *sikkātum*’un belli bir zaman ve yerde kurulan panayır anlamına geldiğini söylemiş ve *rabi sikkā/itim*’in, panayırdaki işlerden sorumlu olan kişi olduğunu dile getirmiştir (Günbattı, 1999a, s. 81-82; Günbattı, 2017, s. 115-116). Albayrak, *sikkum* ve *sikkātum* kelimelerinin aynı kökten geldiğini belirterek, bu kelimenin “bir tür resmi taşıma kafilesi veya kervanı” olabileceğini söylemiş, *rabi sikkātım*’in, resmi kafilelerin sorumluluğunu üstlenen yüksek dereceli bir memur olduğunu ifade etmiştir (Albayrak, 2016, s. 29-30; Çayır, 2021, s. 51).

⁶ *sikkum* hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Heimpel, 1994, s. 5-31.

CAD 'de ise, yüksek bir askeri memur olarak tanımlanan *rabi sikkā/ītim*'in, III. Ur, Eski Asur ve Eski Babil dönemi kaynaklarında askeri mevkilerde hizmet ettikleri belirtilmiş, daha sonraki metinlerde ise görevlerine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı ifade edilmiştir (CAD/S, s. 252-254; Veenhof, 1989, s. 521; Kryszat, 2004, s. 16; Erol, 2007, s. 53).

İncelediğimiz Kültepe tabletlerinde, en az iki gün en fazla ise bir ay sürdüğünü anladığımız *sikkātum*⁷ döneminde; Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerini düzenli olarak yapamadıkları, yolların güvenliğinin etkilendiği (POAT 28:3-5), *sikkātum* yüzünden şehirlerin boşaldığı (TC II, 37:3-7), ticari emtiaların ve ödemelerin zamanında yapılamadığı (Kt 87/k 384:27-34, Neş. C. 18:23-25), pazarların huzursuz olduğu (Prag I 598:6-13, CCT IV,10a:16-18) ve altın, gümüş gibi ticari emtialara ulaşamadığı (Kt 87/k 461:25-29, Kt n/k 1689:14-16, BIN 4,51:47) ile ilgili ifadelerle rastlanılmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz bu ifadeler, *sikkātum* kelimesinin anlamını tespit etmek için yeterli değildir ancak *sikkātum*'un tüccarların ticari faaliyetlerini ciddi bir şekilde engellediğini ve bazı tehlikeler içerdiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. *sikkātum* kelimesi, dini bir festival veya panayır anlamına geliyor olsa, metinlerde geçen bu tehlikeleri ve korkuları kolayca açıklayamaz. Bu yüzden belli bir dini geleneği gerektiren festival ya da panayır kabul edilmediğinde, *sikkātum* için askeri bir yorumun daha olası olduğu görülmektedir. Aşağıda sunduğumuz örnekler, tek başlarına değerlendirildiğinde kesin bir delil teşkil etmemektedir ancak *sikkātum* kelimesinin savaş ve ordu anlamına geldiği konusunda ve Asur ticaretindeki engelin ve kesintilerin panayırdan/festivalden ya da nüfus kitlesinin yokluğundan kaynaklanmadığına dair bir kanıt oluşturacağı düşüncesindeyiz.

Nür-İstar tarafından Ennum-Aşşur'a yazılan Kt v/k 57 envanter numaralı metinde, Nür-İstar, ticari faaliyette bulunmak için gittiği Şalatuwar şehrinde *sikkātum*'dan dolayı karşılaşmış olduğu sıkıntıları muhatabına şöyle bildirmektedir:

³⁻⁹Burada memleket karışık ve gümüş pahalı olduğu için bu yüzden burada adamların beni 1 veya 2 ay boyunca oyaladıklarını orada devamlı işitiyorsun. ¹⁰Ben şöyle söylüyorum: ¹¹⁻¹⁵"Gümüşü mühürleyin ve sen *sikkātum* için ayrıldığında ben de hazırlanıp oraya gideyim ve sizinle her şeyi konuşayım. Bugün Şalatuwar'dan *sikkātum*'a (gitmek için) ayrıldık. ¹⁸⁻²²Sen kardeşimsin, sen beyimsin, *sikkātum*'un dönüşünde adamlar(ı) gözden kaçırmayıp (onlara dikkat

⁷ Bugüne kadar yayınlanmış Eski Asurca belgelerde, *sikkātum* kelimesi 43 ayrı metinde karşımıza çıkmaktadır. bkz. Brinker, 2010, s. 50.

edip) gümüşü onlara mühürleteceğim. ²³⁻²⁴1 ay (gecikme yüzünden) endişe etme (Günbattı, 2017, s. 115; Çayır, 2021, s. 50).

sikkātum'dan dolayı Asurlu tüccarların ticari emtialarının kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı da görülmektedir. İkkuppīya 'dan gelen Kt n/k 84 envanter numaralı mektup, kriz ve tehlike durumuna işaret etmekle birlikte *sikkātum* 'da bir kaosun olduğunu ve bir sonraki hedefin Wahşuşana olacağını ve Asurlu tüccarların saklamış oldukları bakırın tehlikede olduğunu bildirerek, *sikkātum*'un sakinleşmesi için 5 gün bekleyeceklerini haber vermektedir:

¹⁻¹⁷İkkuppīya 'dan Uşur-ša-İstar'a; eğer yün temizlendiyse, onu gönder, eğer değil ise orada sat. Bakırın hazır olduğu ancak henüz göndermediğimle ilgili olarak; onların *sikkātum*'ları düzensiz (karışık) ve şimdi Wahşuşana ülkesine vardıklarını söylüyorlar. Bu nedenle, hamallar ayrılmayı reddediyor. 5 gün içinde *sikkātum*'un düzenli hâle gelip gelmediğini öğreneceğim ve sonra bakırı göndereceğim (Barjamovic, 2011, s. 32).

Kültepe Metinlerine Yansıyan Vahşi Hayvan Saldırıları

Kültepe tabletlerinde, Asurlu tüccarların ve yoldaki yük hayvanlarının can güvenliğini etkileyen diğer önemli bir mevzu da vahşi hayvan saldırılarıdır ve Kaniş yolunda ölen eşeklere sıkça atıfta bulunulması, bu tür saldırıların bir sonucu olabilir. Tüccarların maruz kaldığı bu saldırılarla ilgili eldeki kısıtlı bilgiler, kervanların kırsalda seyahat etmesi nedeniyle bu tür olayların çok fazla kaydedilmediğini veya kervanların genellikle bir rehber gözetiminde hareket etmesi nedeniyle güvenli yolların tercih edildiğini ve bu tür olaylara mahal verilmediğini akla getirmektedir. Bu bağlamda, POAT 24 envanter numaralı belgede, domuz saldırısı ile ilgili şu ifadeleri okumaktayız: ¹⁻⁴Aššur-nādā'ya ve Šamaš-tappā'i 'ye söyle! İzimeya şöyle söylüyor: Aššur-nādā'ya de ki: ⁵⁻¹¹Hizmetçim burada bulunmakta, çünkü diğerleriyle birlikte yola çıkmaya (hazırlanırken) bana bir domuz saldırdı ve düşüp ayağımı kırdım, bu yüzden (onu) alıkoydum (Larsen, 2002, s. 173; Günbattı, 2017, s. 102).”

Yabani hayvanların tüccarlara ve kervanlara saldırmaları ile ilgili olarak vereceğimiz bir diğer örnek metin ise 1948 yılı kazılarında bulunan Kt a/k 611 envanter numaralı büyü metnidir. Muhtemelen ana kervandan ayrılan küçük ve savunmasız kervan gruplarındaki insanları, değişmeceli bir anlamda kullanılan “kara köpeğin” yani haydutların saldırılarından korumak için hazırlanmış olan bu tablet tüccarlar için ortak bir endişeyi içermektedir. İlk yayını Veenhof tarafından yapılan

ve kısmen hasarlı durumdaki metnin ilgili satırları şöyledir: “¹⁻¹⁰*dammum damāmum*⁸ Kara bir köpek pusuya yatmış; (gruptan) ayrılmış bir kervanı bekler. Onun gözleri sürekli yakışıklı bir erkek gözetler, kimi Ea'nın kızına yollayayım (diye)... (Veenhof, 1996, s. 426; Barjamovic, 2011, s. 27; Erol, 2014, s. 42-43).”

Yol Güvenliği

Ulaşımın günümüzdeki kadar hızlı, güvenli ve konforlu olmadığı eskiçağlarda bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan ticari amaçlı seyahatlerin zorlu olduğu görülmektedir. Hayvan gücü kullanılarak yapılan bu yolculuklarda ticari seyahatlerin aylarca sürdüğü ve kervanların güzergâh boyunca ihtiyaçlarını *bēt wabrim* ya da *bēt ubrim* adı verilen “misafirhane, han, konak” anlamlarına gelen yapılardan karşıladığı görülmektedir.⁹ M.Ö. II. bin yılda oluşturulan bu mimari yapılar sayesinde farklı ülkeler arasında ticari faaliyetler yürütülmüş ve bu yapılar farklı şehirlerden geçen tüccarların ve hayvanların, soyguncu ve haydutların yağma ve hırsızlığına karşı korunması ve güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asur ile Anadolu arasında yeminli antlaşmalar ile gerçekleştirilen uzak mesafe ticaretini taşımacılık ve ulaşım belirlemiş; yol şartları ve fiziki coğrafya ulaşımı, ürünün cinsi ve maliyeti ise taşımacılığı etkilemiştir (Küçükbezci, 2010, s. 46). Ticari ürünlerin sevkiyatı için hayvan ve insan gücü kullanan Asurlu tüccarlar, hafif mallarını yaklaşık 65/75 kg yük taşıyabilen “kara eşek” (*emārum şallāmum*) ile Anadolu'ya nakletmiş; kalay, tekstil, bakır, saman... vb. gibi hacimli mallarını ise *eriqqum* adı verilen eşek veya öküz tarafından çekilen dört tekerlekli vagonlar ile sevk etmişlerdir (Balkan, 1979, s. 49-52; Gökçek, 2006, s. 185-199). Güvenlik için farklı sayıda merkeplerden oluşan ve günde yaklaşık 25-30 km yol kat eden kervanlara (*ellutum*) *kaşşārum* adı verilen görevliler eşlik etmiş ve tacirlerin güvenli bir şekilde yolculuk yapmalarını sağlamışlardır. Tüccarlar, her günkü seyahatin akşamında yalnızca kendilerini değil

⁸ Büyü metnlerinin giriş sözleri olarak kullanılan ve etimolojik figür şeklinde aynı kökten isim ve fiilin tekrarı ile oluşturulan bu terkipler metin çevirilerinde genellikle tercüme edilmeden bırakılmaktadır. Burada kullanılan yapı kanaatimizce *dāmum* “kan” kelimesi ile ilgili değil (krş. Veenhof, 1996b, s. 428) *damāmum* “feryat etmek, ağlamak” anlamındaki fiil ile alakalıdır. Bize göre bu büyü metninin içeriği ile de daha uyumludur.

⁹ *bēt wabrim/bēt ubrim* hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Veenhof ve Eidem, 2008, s. 149; Gökçek, 2015, s. 113.

ticari faaliyetlerde kullanmış oldukları hayvanlarını da dinlendirip, yemleyip, sulayarak bir sonraki günün yolculuğa hazırlamak zorundaydı.¹⁰

Anadolu'daki yerel krallıklar, kendi topraklarından geçen kervanların ve tüccarların güvenliğini sağlamakla sorumluydu ve bu durum farklı uluslar ile imzalanan antlaşmaların bir parçasını oluşturmaktaydı. Yerel yönetimler, Asur kentinden Anadolu'ya gelirken iki farklı güzergâh izleyen tüccarların yol güvenliğini sağlamak için sınır bölgelerinde ve kervanların geçtiği şehirlerde *maşşartum* (CAD/M₁, s.333-334) olarak adlandırılan koruma kuvvetleri oluşturmuşlardır. Bu koruma kuvvetleri kervanların ve Asurlu tüccarların şehri geçmelerinde onlara eşlik etmiş, kervanların ve Asurlu tüccarların uğrayacakları soygun, yağma, cinayet vb. gibi olaylara karşı onların can ve mal güvenliklerini sağlamışlardır. Kültepe metinlerinde geçen "*rabi maşşar(ā)ti*" (CAD/M₁, s.341) "*maşşartum(lar) âmiri*" tabiri, koruma kuvvetlerinin âmiri anlamında kullanılmış olup, (Veenhof, 1972, s. 308) bu konuyu destekleyici bir nitelik taşımaktadır.

Taradığımız çivi yazılı Kültepe tabletlerinde, kervanlara yönelik saldırıyla ilgili ifadeler rastlanılmamış olması Anadolu'daki yerel idarecilerin, yollardaki güvenliği iyi bir şekilde sağladığını göstermektedir (Erol, 2007, s. 146). Yollarda güvenliğin sağlanması ve yolların kervanlara açık olması, ticari mal akışının devamı esas alındığında, Asurlular açısından büyük bir önem arz ediyordu. Asurlu tüccarlar, bazı zamanlar kervanlarının Anadolu'da güvenli bir biçimde ulaşmalarını sağlamak için geçtikleri yerlerdeki araziye ya da nehirlerdeki geçiş yerlerini iyi bilen ve ücret karşılığı kiraladıkları, rehber anlamına gelen *rādium* ve *muqarribum*'ları¹¹ kullanmışlardır (Larsen, 1967, s. 46; Günbattı, 2017, s. 99). M.Ö. II. bin yılda Eski Anadolu coğrafyasını ve yollarını iyi bildiğini düşündüğümüz bu rehberler, muhtemelen

¹⁰ Akadca'da *mātum elitum* "yüksek ülke" olarak adlandırılan Anadolu'ya yapılan seyahatlerin, o çağlarda daha çetin koşullarda gerçekleştiği görülmektedir. Tabletler, kervanların soğuk havalarda ve çamurlu yollarda seyahat edemediklerini veya yola geç çıktıklarını aktarmaktadır. Nitekim tüccarlar, arazinin sarp olduğu bölgelerde, havanın soğuk veya sıcak olması nedeniyle eşek kervanlarının olumsuz etkilendiğini, aralarındaki haberleşmelerde (Kt 91/k 530; Kt 92/k 352; Kt 94/k 375; Kt 94/k 1673; BIN VI 114; OAA 1, 50; CCT IV, 45b) dile getirmişlerdir. bkz. Larsen, 1982, s. 44; Barjamovic, 2011, s. 26-33.

¹¹ Rehberlere ödenen ücretlerin konu edildiği metin yerlerinden bazıları; OIP 27,54; "3 *ma-na URUDU šī-ku-um i-š-tù Ma-li-ta-a a-dī Wa-ah-šu-ša-na iğ-ri-e ra-dī-e-im Ma-li-ta-i-im āš-qúl*" "Malita'dan Wahşuşana'ya kadar 3 mina kırk bakırını, Malita'lı olan *rādī'um* için ödedim." denilmektedir. TC III/2,165; "17 1/3 GÍN KÜ.BABBAR *i-š-tù Wa-aš-ha-ni-a a-dī U-la-ma a-ša bi-lá-tim ú mu-qá-ri-bi-a a-dī-in*" "Waşhaniya'dan Ulama'ya kadar olan seyahatte taşıyıcılara ve *muqarribum*'lara 17 1/3 şeqel gümüş ödedim." ifadesi geçmektedir. bkz. Larsen, 1967, s. 46.

kervanlara geçmekte zorlandıkları bölgelerde eşlik etmiş, aynı zamanda tüccarların ticari mallarının güvenliğini de sağlamıştır.

Anadolu kralları, Asurlu tüccarlara ait kervanların güvenli bir şekilde seyahat etmeleri için gerekli önlemleri almış ancak yerel krallıklar arasında yaşanan yoğun siyasi çatışmalar nedeniyle, uğrayacakları maddi zararları da hesaba katarak, kervanlara yolları kapatmışlardır. Kültepe tabletlerinde sıkça geçen *harranam wašārum* “yolu serbest bırakmak”, *harranam patā’um* “yolu açmak”, *harranam šabātum* “yolu ele geçirmek” ve *harranam ka’ulum* “yolu tutmak”, *harrān sūqinnim* “gizli veya kaçak yol”, *maššartum* “bekçi”, *kaššārum* “kervan yükleyicisi”, *sāridum* “kervan sürücüsü”, *rādium* “rehber” gibi ifadeler yol ve ticaret güvenliği hakkında genel bir fikir edinmemizi sağlar ve hem kervan trafiğinin yoğunluğunu hem de yol durumunun tüccarları ve ticareti büyük ölçüde etkilediğini açık bir şekilde gösterir.

İlī-idī tarafından Uşur-ša-Aşşur’a yazılan a/k 1165 (AKT 1,78) envanter numaralı vesikada İlī-idī, Uşur-ša-Aşşur’a Şarla memleketinde Şabua¹² adı verilen bir grubun kendilerine yolu kapattığını ve alıkoyduklarını bildirmiştir. Şabualı grubun böyle bir eylemi neden gerçekleştirdiği metinde belirtilmemiş olup, tüccarların alıkonmaları böyle bir eylemin tüccarların ticari emtialarının alınmak için yapıldığını düşündürmektedir. Asurlu tüccarların, yabancı gruplar tarafından yollarının kesilerek güvenliklerinin tehlikeye girmesi olayı metinde şu şekilde aktarılmaktadır: “¹⁷⁻²⁰Burada Şarla ülkesinde Şabu’alılar bize yolu kapadılar ve bizi alıkoydular (hapsettiler)... ³¹⁻³²Kral, iyi haberi verdi. O şöyle söylüyor; “Huzursuz olmasın!” ³³⁻³⁵Onlar yolu, onun için serbest bırakıncaya kadar Amur-qāti-İstar burada olmayacak. Ona yazacağız (Bilgiç-Sever, vd., 1990, s. 95-96).”

Kudātum tarafından Şu-İstar’a yazılan Kt 92/k 466 numaralı mektupta ise metinde adı belirtilmeyen bir şehrin kralının, yolları koruma altına alması ve yola güvenlik koymasından bahsedilmektedir. Yaptığımız metin taramaları içerisinde ilk defa karşımıza çıkan “*Saray yolları koruma altına aldı.*” ifadesi, Anadolu’daki yerel beyliklerin yoldaki emniyeti sağlamaktan sorumlu olduğunu ve Eski Anadolu’da asayiş ile ilgili sorunlar yaşandığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir: “¹⁸⁻¹⁹Saray yolları koruma altına aldı. ²⁰⁻²¹Onların girişinde güvenlik koydular (Erol, 2018, s. 146-147).”

¹² Şabua hakkında bkz. Bayram, 1997, s. 51-52.

Enlil-bāni tarafından Šu-İštar'a yazılan Kt 92/k 542 envanter numaralı mektupta, Enlil-bāni kendisinin metinde belirtilmeyen bir nedenden dolayı Kaniš'e geçişinin engellendiği ve Ah-šalim adlı şahıs tarafından alıkonulduğu hakkında muhatabına bilgi vermiştir. Asurlu tüccara seyahat engelinin konulması, belki de tüccarın güvenli olmayan bir bölgeye geçiş yapmasından ya da ötesine (*ebar*) seyahat etmesinin engellenmek istenmesinden dolayı konmuştur. Metinde kim tarafından konulduğu belirtilmeyen bu engelin yol ve ticaret güvenliğini etkilemesi metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir:

¹⁻²Šu-İštar'a söyle! Enlil-bāni şöyle (söylüyor): ³⁻⁸Kaniš'e geçiş engellendiğinden dolayı Ah-šalim 10 gündür beni tutuyor. ⁹⁻¹²O şöyle (söyledi): Kaniš'ten haberi işitelim ki (sen oraya) geç. ¹³⁻¹⁶(Bu) mektubu sana yazdığım günden sonraki günde yola çıkacağım. ¹⁷⁻²¹Bir uşağı bir an önce gönder ki (Kaniš'e) girişim hakkında beni bilgilendir (Erol, 2018, s. 141).

Bir tüccarın, Asur'dan Kuzey Mezopotamya'ya kervanla seyahat eden oğluna yazdığı TC 1, 18 envanter numaralı belge, Mama (güney Anadolu'ya kervanların girdiği bölge) ve Kaniš şehirlerinin sınır olduğunu ve tüccarların, Asur'dan Kaniš'e giderken Hahhum'dan geçen yolun tehlikeli olması nedeniyle Uršu-Mama yolunu tercih etmeleri hakkında bilgi vermektedir (Sever, 1995, s. 9). Metinde, Hahhum yolunun tehlikeli olduğunu bilen baba, oğlu için endişelenerek, yolda karşılaşacağı risklere karşı dikkatli olması konusunda onu uyarmış ve güzergâhın güvenli olmaması halinde kervanı 3 parçaya ayırması gerektiğini şu ifadelerle bildirmiştir:

³⁴Senden önemle/şiddetle rica ediyorum: yalnız ³⁵hareket et! Kervanla birlikte ³⁶Mama'ya girme. ³⁷(kendisine) Şehrin verdiği emir gereğince ³⁸kardeşinin kervanı ³⁹üç kısma ⁴⁰ayrılın ve ilk grup ⁴¹Mama'dan yola çıksın ve ⁴²⁻⁴³Kaniš memleketine ulaşınca, ikinci grup ⁴⁴Uršu'dan yola çıksın, ⁴⁵Üçüncü kısım (Uršu'dan) ⁴⁶aynı şekilde yola çıksın (Garelli, 1963, s. 105-106; Larsen, 1976, s. 164-165; Balkan, 2020, s. 34-35).

Yoldaki yaşamı pek çok tehlikeyle dolu olan Asurlu tüccarların güvenli olmayan dağ geçitlerinden ve nehir yataklarından geçişine atıfta bulunan birkaç belge bulunmaktadır (Barjamovic, 2011, s. 26). Bu belgelerde; iklim ve coğrafi koşullarında eşkıyalık konusunda etkili olduğu ve haydutların dağlık ve ormanlık bölgelere ya da nehir ve köprü geçişlerine yerleşerek tüccarlara tuzak kurdukları görülmektedir. *habbātu/hāpirum* gibi haydutların, Asur eşek kervanlarını hedef alarak pusula kurmalarının temel nedeni, tüccarların değerli ticari emtialar taşımaları ve bu

durumunda onları soygun ya da yağma gibi durumlara açık hale getirmesidir. *habbātu/hāpiru* gibi yağmacılar tarafından gerçekleştirilecek herhangi bir yağma veya soygun durumunu engellemek isteyen yerel hükümdarlar, bu rotalar üzerinde bulunan köprülerin, geçitlerin ve kervanların güvenliğini sağlamak için sınırlara ve kervanların geçtiği şehirlere *maşşartum* adı verilen muhafızlar yerleştirmiş (KT6a, 273 ve Kt m/k 133) ve karakollar kurmuştur (Günbattı, 2017, s. 118; Kuzuoğlu, 2018, s. 123). Ancak yerel makamlarca alınan bu önlemlere rağmen, Kültepe tabletleri içerisinde eşkıyalık faaliyetlerinin gerçekleştiği ve bu yağmacılığın tacirlerin can ve mal güvenliğini olumsuz yönde etkileyerek, ticari ilişkilerin kesilmesine neden olduğu görülmektedir. Asurlu tüccarların eşkıyalık hakkında yapabilecekleri tek şey Anadolu'daki yerel krallıklara başvurmaktır. Bu konuya, uluslararası antlaşma metinlerinde de yer verilmiş, baskınlar sonucunda yollarda dolaşan eşeklerin ve malların kaybindan (*huluqqā'u*) yerel yöneticiler sorumlu tutulmuştur. Çünkü yerel idareler, ana şehirlerdeki kervanların ve ticari kuruluşların güvenliğini çeşitli krallıklarla yapılan antlaşmalar ile korumakla yükümlü idi.

Yerel krallıklar, Asurlu tüccarların sadece kervan ve kara yolu güvenliğini sağlamakla kalmamış aynı zamanda suyollarının güvenliğini sağlamak içinde ek önlemler almıştır. Asur Devleti ile bugünkü Samsat olduğu düşünülen Hahhum şehri arasında yapılan Kt 00/k 10 numaralı antlaşma metninin maddeleri içinde krallıkların, suyollarının güvenliğini sağlamakla da sorumlu olduğu görülmektedir. Antlaşma metninin II. sütununda yer alan madde de, Asurlu tüccarlara ait bir geminin *hāpirum* adı verilen yağmacı tarafından batırılması veya kaybolması durumunda, gemiye ait olan tüm masrafların Anadolu'daki yerel yönetim tarafından karşılanacağı belirtilmiştir:

¹¹⁻¹³Yalan(cı) ve acımasız bir göçebeye (*hāpirum*) (bir Asurlu'ya ait) gemiyi batırması ve yükünün zarar görmesi için emir vermeyeceksiniz.

¹⁴⁻¹⁸(Eğer) sizin kırlık bölgenizde veya ülkenizin bir nehrinde bir gemi (bu sebepten) batarsa, kaybolacak malı iğneden ipliğe varıncaya kadar bütünüyle siz tazmin edeceksiniz (Günbattı, 2005, s. 769-773).

Metnin ilgili satırlarından da anlaşılacağı gibi, büyük bir ihtimalle nehir ve köprü (*titurrum*) geçişlerini takip eden ve illegal işler yapan haydut grupları, kervanlara ve gemilere saldırarak yağma yapmaktalar ve tüccarları büyük zararlara uğratmaktaydılar. Hahhum kentinin bugünkü Samsat olduğu yönündeki ağırlıklı görüşlerde dikkate alındığında, söz konusu saldırıların Fırat nehrini herhangi bir noktadan geçerken yapıldığı düşüncesi kuvvetlenmektedir.

Sonuç

M.Ö. II. bin yılda Anadolu ve Asur arasında gerçekleşen ticaretin kuralları geleneksel alım satım işleyişinin yanında siyasal yönetimler arasında yapılan antlaşmalar ve siyasal otoriteye karşı edilen bağlılık yeminleri yoluyla belirlenmiştir. Metinler, yerel yönetimlerin antlaşmalar ve yeminler çerçevesinde topraklarını Asur'dan gelen kervanların geçişine açtıklarını göstermektedir. Böylece yerel yönetimler bir yandan vergi geliri sağlıyor, iç piyasada çok ihtiyaç duyulan kalay madeni ihtiyacını karşılıyor, bir yandan da Anadolu saraylarının Mezopotamya'nın kaliteli kumaşlarına kolaylıkla ulaşabilmesini sağlıyordu. Elbette bu avantajın karşılığı olarak tüccarların can ve mal güvenliği ile yol güvenliğinin sağlanması, adil yargılama gibi çeşitli yükümlülükleri de üstlendikleri görülmektedir. Aslında daha o dönemden bu yana ekonomik içerikli antlaşmaların yapılmış olması bile ticaretin sürekliliği ve ulaşım güvenliğine verilen önemin bizatihi yansımasıdır.

Eski Anadolu krallıklarının emniyet ve asayiş kapsamında halkın işlerini sistemli ve kontrollü bir şekilde yürütmek amacıyla güvenlik ile ilgili idari yapılar oluşturdukları da görülmektedir. Bunlar genellikle *rabi* (GAL)+ *isim* (genetiv) şeklinde teşkil edilen meslek adlarıdır. Bunun dışında güvenlikle bağlantılı diğer meslek adları ise meslek gruplarının icra ettikleri işe karşılık gelen kelime veya fiilin anlamları çerçevesinde yapılan yorumlardan çıkarılmaktadır. Akadca *rabiûm* (GAL) “büyük, şef, âmir” sıfatıyla teşkil edilen yaklaşık elli civarındaki bu unvanlar, Eski Anadolu saray yönetimlerinin ne kadar teşkilatlı olduğunu ve siyasal otoritenin devleti ekonomik ve idari açıdan ciddi bir hiyerarşi ile yapılandırdıklarını göstermektedir. Sözlük taramaları sonucunda ve tabletler içerisinde kelime veya şâhit sıfatıyla zikredilen *rabi abullâtım*, *rabi kakkē*, *rabi kişarānim*, *rabi maşşartim*, *rabi ş/zeri(m)*, *rabi ummanâtım*, *rabi ütu'ē*, *rabi ba/urullum (rabiûm)*, *nāşir ālim* gibi ifadelerin güvenlik ile ilgili meslek adları olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda adı geçen bu meslek grupları; silahların, mahkûmların, meraların, bitki ile hayvanların, şehir ve sarayın korunması ve güvenliğinden sorumludur. Ayrıca Anadolu'daki yerel yönetimlerin, ticaretin düzenli bir şekilde devam etmesi, tüccarların ve kervanların emniyetli bir şekilde seyahat edebilmesi için sınırlarda ve kervanların uğradığı şehirlerde *maşşartum* adı verilen günümüzün polis ya da jandarma teşkilatıyla mukayese edebileceğimiz kolluk kuvvetleri oluşturdukları da görülmektedir. Bu organizasyon Anadolu içindeki güvenlik ve asayiş düzenlemenin yanında, yapılan antlaşmalar gereği, Anadolu'da ticari faaliyetlerde bulunan tüccarların can ve mal güvenliği açısından da oldukça işlevseldi. Eski Anadolu'nun MÖ II. bin yılın ilk çeyreğindeki çok parçalı siyasal

manzarasına rağmen Asur Ticaret Kolonileri Devrinin yaklaşık 250 yıl devam etmiş olması, herhalde yerel otoritelerin güvenlik konusundaki bu yapılanmalarıyla doğrudan ilişkilidir.

Kısaltmalar

(A)KT: (Ankara) Kültepe Tabletleri= Ankaraner Kültepe-Texte.

ArAn: Archivum Anatolicum.

BIN: Babylonian Inscriptions in the Collection of J. B. Nies.

CAD: The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago.

CDA: A Concise Dictionary of Akkadian.

CCT: Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets.

FÜ SBD: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi.

LB: Tablet numbers in de Liagre Böhl Collection.

TC: Tablettes Paléo-Assyriennes de Kültepe.

Kaynakça

Albayrak, İ. (2016). Uşur-ša-İštar'ın Arşivinden Bakır Ticareti İle İlgili Bir Mektup. *Studies in Honour of Ahmet Ünal Armağanı*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 25-33.

Albayrak, İ. ve Erol, H. (2016). *Kültepe Tabletleri IX-a, vol. I: Buzutaya ve Lipit-İštar Arşivleri, 1950 Yılı Tabletlerinden (Kt. c/k) Seçilmiş Metinler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Alp, S. (2011). *Hitit Çağında Anadolu: Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Ankara: TÜBİTAK Bilim Kitapları.

Balkan, K. (2020). *Mama Kralı Anum Hirbi'nin Kaniş Kralı Warsama'ya Gönderdiği Mektup*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Balkan, K. (1979). *Makriš and Ašiš, Component-Parts of Wagons and Ploughs Respectively, in a Cappadocian Tablet from Kültepe. Florilegium Anatolicum Mélanges Offerts à Emmanuel Laroche* içinde (s. 49-58). Paris: Editions E. de Boccard.

Barjamovic, G.-Hertel, T. ve Larsen M. T. (2012). *Ups and Downs at Kanesh Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*. Leiden.

- Barjamovic, G. (2011). *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*. Copenhagen: The Castern Niebuhr Institute of Ancient Near Eastern Studies University of Copenhagen.
- Bayram, S. (1997). New and Some Rare Geographical Names In The Kültepe Texts. *ArAn*, 3, 41-65.
- Bilgiç, E., Sever, H., Günbattı, C. ve Bayram, S. (1990). *Ankara Kültepe Tabletleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgiç, E. (1948). Anadolu'nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte Dergisi*, 6(5), 489-516.
- Brinker, C. (2010). The Meaning and Significance of the Old Assyrian sikkātum. *Altoriental. Forsch.*, 37, 49-62.
- Çayır, M. (2021). Kültepe'de 1970 (Kt v/k) Kazısında Bulunmuş Arşivden Üç Mektup. *ArAn*, 15(1), 47-58.
- Çayır, M. (2013). Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Unvan, *rabi ṭābātīm* "Tuzcular Amiri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 3030-3314.
- Çeçen, S. (2002). Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma. *ArAn*, 5, 65-68.
- Dercksen, J. G. (2004a). *Old Assyrian Institute (Most Studies 4)*. Leiden: Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten.
- Dercksen, J. G. (2000), Institutional and Private in the Old Assyrian Period. A. C. V. M. Bongenaar (Ed.). *Interdependency of Institutions and Private Entrepreneurs (Mos Studies 2)*, Proceedings of the Second Mos Symposium (Leiden 1998) içinde (s. 135-152). İstanbul: NHAI.
- Dercksen, J. G. ve Donbaz, V. (2000). Merchants in Distress an Old Assyrian Text Mentioning habbātu. *Jaarbericht Ex Oriente Lux*, 35-36, 103-110.
- Donbaz, V. (1986). Publication of The Kültepe Tablets Housed in Ankara. K. Hecker ve W. Sommerfeld (Ed.). *Keilschriftliche Literaturen* içinde (s. 149-153). Berlin: Reimer.
- Donbaz, V. ve Veenhof, K. R. (1985). New Evidence for Some Old Assyrian Terms. *Anatolica*, 12, 131-155.

- Erol, H. (2018). *Kültepe Tabletleri XI-a, vol. I: Şu-İştar'a Ait Belgeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erol, H. (2017). Kültepe'den Bir Metne Göre Asur Bölgesinde Yaşanan Bir İsyan ve Anadolu'daki Diğer İsyanlarla İlgili Kayıtlar. *ArAn*, 11(2), 23-38.
- Erol, H. (2014). Anadolu'nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54, 37-48.
- Erol, H. (2007). *Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Garelli, P. (1963). *Les Assyriens en Cappadoce*. Bibliothèque archéologique et historique de l'institut français d'archéologie d'Istanbul, XIX. Paris: Maisonneuve.
- Gavaz, S. Ö. (2006). Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine. *Anatolia*, 31, 1-14.
- Gökçek, G. (2015). Kültepe'den *bet-wabrim/ubrim*'in Açılmasına Dair Bir Belge. İ. Albayrak, H. Erol ve M. Çayır (Ed.). *Cahit Günbattı'ya Armağan* içinde (s. 113-118). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Gökçek, G. (2006). The Use of Wagons (eriqqum) in Ancient Anatolia According to Texts from Kültepe. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 96(2), 185-199.
- Gökçek, G. (2004). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 151-164.
- Gül, Ş. (1993). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'nun Siyasi Yapısı. T. Günel, E. Yurttagül ve S. Kaya (Haz.). *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1992 Yılı* içinde (s. 42-49). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günbattı, C. (2017). *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Günbattı, C. (2014). *The Letter Sent To Hurmeli King Of Harsamna And The Kings Of Kaniş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Günbattı, C. (2005). Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni. *Belleten*, 256, 259-780.

- Günbattu, C. (1999). Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge. *XII. Türk Tarih Kongresi, 12-16 Eylül 1994 Bildirileri, Cilt 1* içinde (s. 75-83). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hecker, K. (1966). *Die Keilschrifttexte der Uninersitatsbibliothek Giessen*. Giessen: Berichte und Arbeiten Aus Der Universitätsbibliothek Giessen.
- Kryszat, G. (2004). Herrshcer, Herrschaft und Kulltradition in Anatolien nach den Quellen aus den Altassyrischen handels Kolonien. *Altorientalische Forschungen*, 31(1), 15-41.
- Kuzuoğlu, R. (2018). Eski Asurca Metinlerde Anadolu Köprüleri. *ArAn*, 12(2), 113-126.
- Kuzuoğlu, R. (2011). Three Kültepe Texts Concerning Rebellions. *Journal of Near Eastern Studies*, 70(1), 25-33.
- Kuzuoğlu, R. (2010). M.Ö. II. Binin İlk Çeyreğinde Anadolu'da Yaşanan İsyanlar ve İç Huzursuzluklar. *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1(1), 479-487.
- Küçükbezcı, H. G. (2010). *M.Ö. 2. Bin Yılın İlk Çeyreğinde (Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda) Orta Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Larsen, M. T. (2013). *Kültepe Tabletleri VI-b, The Archive of The Şalim-Aşşur Family* (Vol. 2: Ennam-Aşşur). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Larsen, M. T. (2002). *The Aşşur-nādā Archives*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Larsen, M. T. (1982). Caravans and Trade in Ancient Mesopotamia and Asia Minor. *Lecture Delivered to the Society for Mesopotamian Studies*, 4, 33-45.
- Larsen, M. T. (1967). *Old Assyrian Caravan Procedures*. PIHANS, 22, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Lewy, J. (1930). *Die Kültepetexte Aus Der Sammlung Frida Hahn*. Berlin-Leipzig.
- Michel, C. (2001). *Correspondance Des Marchands De Kaniş Au Début Du II^e Millénaire Avant J.-C.* Paris: Les Éditions Du Cerf.
- Miller, J. L. (2001). Anum-Hirbi and His Kingdom. *Altorientalische Forschungen*, 28, 65-101.
- Orlin, L. L. (1970). *Assyrian Colonies In Cappadocia*. Paris.

- Sever, H. (1995). Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağı'nda (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk İle Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler. *Belleten*, 224, 1-16.
- Veenhof, K. R. (2017). *Kültepe Tabletleri VIII, The Archive of Elamma, son of İddin-Su'en, and his Family (Kt 91/k 285-568 and Kt 92/k 94-187)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Veenhof, K. R. (2014). Old Assyrian Traders in War and Peace. M. Dietrich ve H. Neumann (Ed.). *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien* içinde (s. 837-849). Herstellung: Hubert und Co.
- Veenhof, K. R. (1996). An Old Assyrian Incantation Against a Black Dog. *WZKM* 86, 425-433.
- Veenhof, K. R. (1989). Status and Offices of an Anatolian Gentleman-Two Unpublished Letters of Huharimataku from *kārum* Kaniš. K. Emre, B. Hrouda, M. J. Mellink ve N. Özgüç (Ed.). *Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç* içinde (s. 515-525). Ankara: Anadolu Medeniyetleri Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Veenhof, K. R. (1972). *Aspects of Old Assyrian Trade and Its Terminology*. Leiden: E. J. Brill.
- Veenhof, K. R. ve Eidem, J. (2008). *Mesopotamia-The Old Assyrian Period*. Göttingen: Akademik Presss Fribourg Vandenhoeck&Ruprecht Göttingen.
- Wolfgang, H. (1994). Towards an Understanding of the term sikkum. *Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale*, 88, 5-31.

Summary

At the beginning of the second millennium BC, the inhabitants of the Assyrian city-state, located on the Tigris river in the north of present-day Iraq, had an active trade exchange with the local people and rulers in Central Anatolia. These trade exchanges, with its current name Kültepe formerly known as Kaniš, were carried out through administrative centers called *kārum* and *wabartum*. The merchants carried the eastern origin tin and local or Babylonian textile products they brought from the Assyrian city to Asia Minor by donkey caravans for a distance of more than 1000 km, and sold these products in Anatolian markets and the gold or silver they obtained was transferred to the Assyrian lands. Assyrian merchants carried out this organization, which lasted approximately 250 years, on the basis of commercial agreements with ethnically different groups and in line with mutual interests.

During the archaeological excavations in Kültepe, four treaty texts were found that gave information about the existence of Assyrian trade centers in the 2nd millennium BC and the commercial procedures and rules of the period, which enabled them to engage in commercial activities for more than 200 years. Three of these treaty texts were found in Kültepe and the other in Tell-Leilan. These treaties, each of which has a different importance in terms of diplomatic history were signed Assyria-Apūm, between Assyria and an unknown local kingdom, the cities of Asur-Kaniš and Assyria-Hahhum. The treaties provide valuable information about the commercial, legal, social and political situation of that period and the

efforts of the rulers to protect the interests of their own countries. With these trade agreements, the Anatolian kings gave the Assyrian merchants the right to pass through the king's lands and the right to protect and reside in the *kārum*, in order to limit the risks of trade, and protected their caravans against robbery and banditry while passing through the regions under their control. These local governments in the Anatolian geography stated that they would compensate the losses in case of any loss and guaranteed that blood money would be paid in cases where life safety could not be ensured. However, when we look at the cases reported in the Kültepe tablets that we examined, it is seen that the local authorities are insufficient in these matters and can 'not fulfill their duties. This shows that the biggest problem of the cross-border trade network between Assyria and Anatolia in the first quarter of the second millennium BC is the security issue.

In ancient times, when transportation was not as fast, safe and comfortable as it is today, it is seen that commercial travels from one country to another were difficult. In these journeys made using animal power, it is seen that the commercial journeys lasted for months and the caravans met their needs along the route from the structures called *bēt wabrim* or *bēt ubrim*, which mean "guest house, inn, mansion". Thanks to these architectural structures created in the II millennium BC, commercial activities were carried out between different countries and these structures played an important role in the protection and security of traders and animals passing through different cities, against looting and theft by robbers and bandits.

The tablets found in the homes of Assyrian merchants and local people provide important information about political and natural dangers such as the difficulties faced by the caravans due to seasonal conditions, roads closed due to wars, banditry and attacks of wild animals. In this case, it shows that the issue of the safety of the roads used by the caravans is important for the traders. Because Assyrian merchants established serious partnerships among themselves in order to maintain their commercial ties with Anatolian cities and in this context, they made business connections with buyers in the Anatolian market. Therefore, safe route and trade meant great profits for merchants. The terms and concepts such as "the timidity of capital or the search for a safe haven of money" and political hear very often today and which affect everyone in terms of their economic consequences, are actually quite old in terms of trade and political history. In this study, it was evaluated how the importance of trade and road safety was reflected in Ancient Assyrian documents in terms of both the entrepreneurs involved in trade and the local kingdoms that supported this commercial organization in the Ancient Anatolian geography four thousand years ago.